

ΕΝΑΣ ΚΥΠΡΙΩΤΗΣ ΠΟΙΗΤΗΣ.

Ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες πάνω-κάτω πέθανε ὁ μοναδικὸς ἴσως Κυπριώτης ποιητής, ὁ ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ. Στ' ἀγαπημένα μου «ΓΡΑΜΜΑΤΑ», ποὺ ἀναγίβοιλα σήμερ' ἀποτελοῦνε τὸν χρουσταλλένιο καθρέφτη τῆς Νεοελληνικῆς Τέχνης καὶ διανόησης, ἀξίζει νὰ γραφτοῦνε δυὸ λόγια γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ ἀφτοῦ, ποὺ ἂ δὲν πρόσσεσε καὶ κείνος κάτι τὸ σημαντικὸ στὴ Νεοελληνικῇ Μοῦσᾳ καὶ ἂν οἱ ἁρμονίες τῆς λύρας του εἴτανε πολὺ ἀστενικές γιὰ νὰ φτάσουνε στὶς κορφὰς τοῦ Νεοελληνικοῦ Παρνασσοῦ, μπόρεσε ὅμως ἄξια νὰ τραγουδήσῃ τοὺς πόθους καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ νησιοῦ του καὶ νὰ ἡμνήσῃ καὶ νὰ περιγράψῃ μ' ὁλότελα ἐπικὸ συνέπαρμα τίς θυσίες του γιὰ τὸ ξεσκλάβωμα τῆς Φυλῆς.

Ὁ Β. Μιχαηλίδης γεννήθηκε στὸ χωριὸ Λεγκόνοικο, δῶ καὶ 68 χρόνια πάνω-κάτω. Μικρὸς πῆγε στὴ Σκάλα, μὴν ἀπὸ τίς πόλεις τῆς Κύπρου, καὶ ἔμεινε ὡς ὑπότροφος στὴ Μητρόπολη, γιὰτὶ ὁ τότες Μητροπολίτης Κιτίου Κυπριανὸς πολὺ τὸν ἀγαποῦσε. Ἡ παιδείῃ του εἴτανε ὁλότελα στοιχειώδης. Οὔτε καὶ τὸ Δημοτικὸν σχολεῖο, μὲν φαίνεται, τέλειωσε. Ὅσα ὅμως μπόρεσε νὰ μάθῃ τὰ χρωστᾷ στοὺς τότες λογάδες καὶ δασκάλους τῆς Σκάλας, ποὺ ταχτικά συναζόντουσαν στὴ Μητρόπολη γιὰ νὰ συζητήσουνε καὶ νὰ κουβεντιάσουνε μὲ τὸ Δεσπότη ἀπάνω στὰ διάφορα ζητήματα. Συνεδενότανε πολὺ μὲ τὸν τότες ποιητὴ Θεοχαρίδη, ποὺ πέθανε δῶ καὶ κάμποσα χρόνια καὶ ποῦβγαλε γιὰ λίγο καιρὸ μὴν ἀπὸ τίς πρῶτες Κυπριώτικες φημερίδες τὸ «Στασίνο». Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ πὼς ἀφτὸς ὁ Θεοχαρίδης τοῦ στάθηκε καὶ δάσκαλος. Τὴν ἐποχὴ κείνη ὁ ποιητὴς μὲ γνώρισε καὶ βαστοῦσε φιλία καὶ μὲ τὸ Βιζυηνό, ποὺ, καθὼς εἶναι γνωστὸ, γιὰ μερικά χρόνια ἔμεινε στὴν Κύπρῳ ὡς ὑπότροφος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς.

Μεγάλος πιά ὁ ποιητὴς καὶ μὲ τὴ βοήθεια ἴσως τοῦ προστάτη του Δεσπότη, πῆγε στὴν Ἰταλία, γιὰ νὰ σπουδάσῃ ζωγραφικὴ, ποὺ γι' ἀφτὴν ἐννοιωθε μεγάλην ἀγάπην. Μὰ τὰ ὑλικά του μέσα δὲν τοῦ πιτρέψανε νὰ μείνῃ περισσότερο ἀπὸ μερικοὺς μῆνες, καὶ ἔτσι ξαναστράφηκε στὴν Κύπρῳ. Τούτῃ τῇ φορᾷ ὅμως καταστάλαξε στὴ Λεμεσό, ὅπου καὶ ἔμεινε ἴσαμε τὴ στερνὴ του μέρα. Τάποτέλεσμα τοῦ ταξιδιοῦ του στὴν Ἰταλίαν εἴτανε τὰ λίγα Ἰταλικά ποὺ μπόρεσε νὰ μάθῃ καὶ δυὸ εἰκόνες Παναγίας ποὺ τὶς ἔκανε ἕστερ' ἀπὸ τὸ γυρισμὸ του. Ἡ μιὰ στολίζει κάποιαν χωριάτικη ἐκκλησιά καὶ ἡ δέφετερη σήμερ' βρίσκεται στὸ Φτωχοκομεῖο τῆς Λεμεσός. Τῆς τελευταίας ἀφτῆς τὰ πρόσωπα τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Χριστοῦ μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς πὼς εἶναι πιτυχημένα καὶ μὲ κάποιαν ἀναλογία ζωγραφισμένα. Μὰ τᾶλλα μέρη καὶ κατέξοχα τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια τοῦ μικροῦ Χριστοῦ δὲν παρουσιάζουνε καμμίαν ἀναλογία καὶ καμμίαν τεχνοδούλεψη καὶ δείχνουνε πὼς τοῦ ζωγράφου τοὺς τοῦλειπε τὸ λεπτὸ καλλιτεχνικὸ γούστο καὶ ἡ ματιά κείνη ποὺ ἔχει νὰ μετρά τίς ἀναλογίας καὶ τίς χρειάζουμενες ἀπόστασεις. Ἀμέσως ἕστερ' ἀπὸ τὸ γυρισμὸ του ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, τότε βρίσκουμε νοσοκόμῳ στὸ Λεμεσιανὸ Δημοτικὸ Νοσοκομεῖο, ποῖμεινε κάμποσα χρόνια. Ἀπὸ κεῖ πιά ὁ ποιητὴς, ἀπὸ ἀρρώστια σ' ἀρρώστια καὶ ἀπὸ φτώχεια σὲ φτώχεια, ἕστερα μάλιστα καὶ ἀπὸ τ' ἄσχημο συνήθιο τοῦ ποιοῦ, ποὺ τὸν ἔκανε ἀνήμερο γιὰ δουλειά, κατάντησε στὸ Φτωχοκομεῖο...

Καὶ στὸ γοῦ μου πάντα ζωηρὰ θὰ βαστῶ τὴ θύμηση τοῦ ποιητῆ σὰ

στοὺς στερνούς του μῆνες περιδιάβαζε στὴν ἀβλή τοῦ Φτωχοκομείου μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ σούρσιμο τῶν ποδιῶν του καὶ σὰν τ' ἀπογνόματα καθισμένος σ' ἓνα πλαῖνὸ καφεενόδιον παραπονόταν γιὰ τὴν ἀσπλαχνία τῆς μοίρας του καὶ γιὰ τὴν ἀξιολύπητη κατάντια του...

Καημένε ποιητή! Κλαίοντας θυμάμαι τώρα τοὺς δυὸ στίχους ποὺ τόσο συχνὰ συνήθιζες νὰ λές λίγο καιρὸ πρὶν καὶ σένα τοῦ θανάτου τὸ σκληρὸ χέρι βυθίσῃ «στᾶδυτα τῆς θεϊκῆς ἀνυπαρξίας»:

«Θεέ μου καὶ νὰ πέθανα ἓνα Σαββάτο βράδι
τὴν Κεριακὴ ποὺ τὸ πρωῒ νὰ κατεβῶ στὸν Ἄδη...»

Ἡ στερνὴ ποιητικὴ τοῦ ἀποθυμῷ ἔγινε. Ἐνα Σαββάτο βράδι ἡσυχάζοντα ξεψύχισε μέσα στὴ στενὴ καμαρούλα τοῦ Φτωχοκομείου, δίχως κλάψες καὶ μοιρολόγια νὰ ξεσπάσουνε στὸ νεκροκρέββατό του τρογύρου...

Ὁ Βασ. Μιχαηλίδης ἔγραψε τὸ περισσότερον στὴν Κυπριώτικὴ μας τὴν ντοπιολαλιά. Στὴν ἀρχὴ ὅσες φορὲς δὲν τὴ μεταχειριζότανε ἔγραφε στὴν καθαρέβουσα καὶ ἀγάλια ἀγάλια ἔφτασε σὲ μιὰ μισοδημοτικὴ ἢ κάλλια μιχτή. Γιατὶ σὰν ἀπαίδεφτος ποῦτανε ἔμεινε ὁλότελα ὅξω ἀπὸ τὴ μεγάλη Γλωσσικὴ πανάσταση καὶ τὸ μυαλό του ἔμεινε κλειστὸ στὸ πέραλλο φῶς τῆς Ἀλήθειας.

Ἄγγισε ὅλα τὰ εἶδη τοῦ Ποιητικοῦ Λόγου καὶ φανερώθηκε πότε ἐπικός, πότε λυρικορωμαντικός, καὶ πότε σατυρικός. Ἄν ὅμως τὸ νομά του εἶναι προσωρισμένο νὰ χαρῇ κάποιαν πλατύτερη ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του νὰ νικήσῃ τὸ σιδερένιο χέρι τοῦ Καιροῦ, τοῦτο, ἀναφίβολα, θὰν τὸ χροσπάῃ στὴ δούλεψη τῆς Ἐπικῆς Θέαινας καὶ μαζὶ τῆς Μητρικῆς του Γλώσσας.

Τὰ γνωστά του τραγοῦδια, ἔξω δὲν τὰ σκορπισμένα στὶς διάφορες φημερίδες, βρίσκονται δημοσιευμένα μέσα σὲ δυὸ συλλογές, τὴν «Ἀσθενῆ Λύρα» καὶ τὰ «Ποιήματα». Ἡ πρώτη, ποὺ βγήκε τὸ 1880, εἶναι τόντις ἀστενική. Τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς ἀφτῆς, σκεδὸν ὅλα γραμμένα στὴν καθαρέβουσα, εἶναι ὁλότελα ἀνάξια προσοχῆς. Ὁ Μιχαηλίδης χροσπᾷ τὴ φήμη του στὴ δέφετη (1911). Κι ἀπ' ἀφτὴν πάλι λίγα ξεχωρίζανε, τὰ γραμμένα ἀποκλειστικὰ στὴν ντοπιολαλιά μας: «Μία ἐπιστολὴ εἰς Κυπριακὴν διάλεκτον», «Ἡ Κύπρος πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι δὲν εἶναι Ἑλληνική», «αἱ διαίρεσεις καὶ αἱ κοινωνίαι» κτλ. Τὰ καλῆτερα ὅμως τῆς σειρᾶς ἀφτῆς καθὼς καὶ ἀλάκερου τοῦ ἔργου του εἶναι: «Ἡ Χιώτισσα ἐν Λεμεσῷ κατὰ τὸ 1821» καὶ τὸ μεγάλο του ἔπος: «Ἡ 9η Ἰουλίου 1821 ἐν Λεμεσῷ» (Κύπρου). Λίγα λόγια ξεχωριστὰ γι' ἀφτὸ εἶν' ἀπαραιτήτα.

Γιατὶ δείχτει ὅλα τὰ σημάδια μεγάλου ἔπους, ποὺ πρέπει νάκουστῇ σ' ὅλην τὴ Ρωμοσύνη καὶ νὰ ξεταστῇ πρὸ βαθεῖα καὶ πρὸ πλατεῖα ἀπὸ ἄλλους ἀξιώτερούς μας. Δήγησι ποὺ κυλᾷ ἀβίαστα μὲ φυσικότη καὶ ζωντάνια περιγραφικὴ ὑπέροχη πάνου στὴν τεχνοτροπία καὶ στὴν ψυχροσύνη τοῦ Δημοτικοῦ τραγοῦδι. Ἐπικὸ τραγοῦδι π' ἄγγισε τὴν Κυπριώτικη ψυχὴ στάποβάθ' τῆς καὶ ποὺ θὰ φαίνεται πάντα σὰν τὸ πρὸ γνήσιο τῆς παιδὶ. Κι ἀξίζει δῶ-πέρα νανάφερω κατὶ τὸ πολὺ σημαντικὸ γιὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τραγοῦδι ἀφτοῦ. Πολλοὺς ἄκουσα νάπαγγέλλουνε κομμάτια του. Σὰν τοὺς ρώτησα ἂν ξέρουνε τὸν ποιητὴ τους, μ' ἀπαντήσανε πὼς εἶναι δημοτικὸ Κυπριώτικο... Καὶ δῶ, μοῦ φαίνεται, στέκει ὅλη ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀξίας

του έπικού κατέξοχα, τραγουδιού. Νά στοχαστή ό ποιητής του όπως στοχάζεται ό λαός ό ίδιος πού τόν έμπνέει, νά αιστανθή όπως κείνος αιστά-νεται, σέ βαθμό πού νά μὴν ξεχωρίζεται ή ύποκειμενική ψυχή από τήν άντικειμενική. Μήπως ό Ψυχάρης σ' άφτό δέ βρήκε πώς στέκεται ή μεγαλύτερη δόξα του Σολωμού ;

Στήν «9 Ίουλίου» κτλ. περιγράφονται τά μαρτύρια τ' Ἀρχιεπίσκοπου Κυπριανοῦ καί τῶν ἄλλω Δεσποτάδων του Νησιού κι ό ήρωικός τους θάνα-τος από τούς Τούρκους τό πρωτό της ιστορικής από τότες μέρας της 9 τ' Ἀλωνάρη 1821. Κι' άνάμεσ' άπ' όλο τό τραγούδι περνάει μιá λυπητερή, μελαχολικιά πνοή, πού ὄρες-ὄρες παίρνει τόν νόνο πλατείου κι άβάσταγου μοιρολογίου. Είναι ή ἴδια ή ψυχή του ποιητή πού κλαίει γιά τά πάθια τῶν ήρώων της πατρίδας του, ή ψυχή, πού όσο κι άν τάπαιται τό έπος νά μένη ὅσω από τά πρόσωπα καί τά πράματα της δήγησης, δέν μπόρεσε νά βασταχτή...

Πολλά ναι τά μέρη πούπρεπε κανείς νά ξηγήση καί νά λεφτολογήση πάνου σ' άφτά. Μά τό έμπασμα στήν έπική σκηνή ενός άγαθού βοσκού καί τά λόγια του, πού σιάζουνε νοσταλγία γιά τή σάνη καί τό λεφτερο βου-νίσιο άέρα, μέ τή λεχτική άπλότη του μπιστικού πιστά αποδομένη, έμένα τουλάχιστο ξεχωριστά μέ συγκινεί καί μ' άρέσει. Οί εικόνες του καί οί παραβολές του οί άπλόχερα σκορπισμένες είναι, άληθινά, πολύ αξιοπρόσεχτες.

Άλάκερο τό τραγούδι άποτελείται από 500 κι άπάνω στίχους. Παρα-τηριέται καί σ' άφτούς τό ίδιο πού βρίσκεται σ' όλα ἴσως τά τραγούδια μικρά καί μεγάλα, λυρικά καί έπικά, μά πρὸ πάντων έπικά. Μερικοί στίχοι δυνατοί όσο παίρνει κι άφταστα δουλεμένοι, κ' ἴστερα οί ἄλλοι σάν ξεπε-σμένοι, σάν πιό αδύναμοι. Μά μιá πού άφτό άπαντιέται καί στά ἔργα συγγραφιάδων, πού πρέπει στυνόμά τους μοναχά νά σκύφτει κανείς τό κεφάλι, βέβαια είναι φυσικό νάν τό περιμένουμε από τούς ἄλλους σ' ένα πολὺ μεγα-λήτερο βαθμό. Κάποτες ό Ψυχάρης εἶπεν πώς οὔτε κι ό Σοφοκλῆς οὔτε κι οί ἄλλοι άρχαῖοι, κι οὔτε ακόμα κανείς σκεδόν από τούς νεώτερους ποιη-τές, άποτελέσανε ἑξαίρεση στό γενικό τοῦτο ποιητικό νόμο, πού κι άληθινά είναι πολὺ φυσικός στήν άθρόπνη διανόηση. Ἐν ἄρχιζα τά παραδείγματα από τό ἔργο του ποιητή μας θά πάγαινα σέ μακρος καί δέ θέλω καθόλου νά καταρχαστώ τήν καλοσύνη τῶν «Γραμμάτων».

Καί μου μένει τώρα νά τονίσω τό γλωσσολογικό θησαυρό πού κλαί-τό έπος τοῦτο. Ἐνας γλωσσολόγος (νά μιá καλή έφκαιρία γιά τόν έβγενικό μου φίλο κ. Κ. Φλώρη) θάχε πολλά νά μάθη καί νά διδαχτή γιά τήν Κυπριώτικη ντοπιολαλιά. Ὁ Χατζηδάκης στήν Ἀθήνα, σάν τοῦ τῶδειξε κάποιος τότες πού πρωτοβγήκεν ή συλλογή, δίκαιο εἶχε νάν τό χαρακτη-ρίση: «Ὁ Κυπριακός Ἑρωτόκριτος».

Νά τώρα καί λίγαι στίχοι του, πού σ' άφτούς σά σέ μινιατοῦρα μπορεῖ νά δῇ κανείς τήν άλήθεια τῶν ὅσω λέω καί νά πάρη μιάν ιδέα του σύνο-λου. Καί περιγράφει ό ποιητής τή νύχτα της παραμονῆς :

«Μιά νύχταν, νύχταν σιανήν, καιρὸν¹ Δευτερογιούνιν²
νύχταν Παρασκευόνυχταν, πού τ' άστρα μιλιοῦνια
ἐλάμπασιν πού πανοῦχιόν³ κι' ἐν⁴ εὗρισκες ρουθούνιν
μέσα στῆς Χώρας τά στενά, στῆς Χώρας τά παντοῦνια»

¹ Τό παχὶ κ, πρέπει νά διαβαστῇ μέ τήν Κυπριώτικη προφορά τζέ. ² Ἀ-λωνάρη. ³ Ἀπάνωθε, από πάνω. ⁴ Καί δέν.

σιανεμιά,⁵ δὲν ἄκουες δεντρούδιν νά ταράξη
μήτε τοῦ *shúllu*⁶ λάξιμον⁷ μὲ πετεινὸν νά ζράξη·
Ἦτον μιὰ νύχτα μουλλωτή,⁸ μιὰ νύχτα μουρρωμένη,⁹
ποῦ θάρρηες¹⁰ πῶς χώννεται¹¹ ποῦ τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν...

Πιὸ κάτω ὁ ποιητὴς βάζει στὸ στόμα τοῦ ἔθνομάρτυρα Ἀρχιεπί-
σκοπου Κυπριανοῦ τὰ δυνατὰ καὶ ἀληθινὰ τοῦτα λόγια, γι' ἀπάντηση στὸν
Τοῦρκο ἀρχηγό :

«— Ἡ Ρωμηοσύνη ἔ¹² φυλὴ συνώκαιρη¹³ τοῦ κόσμου,
κανέννας δὲν εὐρέθηκεν γιὰ νά τὴν ἤξηλειρήν,¹⁴
κανέννας, γιατί shépei¹⁵ τὴν ποῦ τάπη¹⁶ ὁ Θεός μου.
Ἡ ρωμηοσύνη ἐννά¹⁷ χαθῇ ὄντας ὁ κόσμος λείπη!
Σφάζε μας οὐλλους¹⁸ κι ἄς γενῇ τὸ γαῖμα μας αὐλάκιν,
ζάμε τὸν κόσμον μακελειὸν καὶ τοὺς ρωμηοὺς τραοῦλια,¹⁹
ἀιμά ξερε²⁰ πῶς ὕλαντρον²¹ ὄντας κοπῇ καράκιν²²
τριγύρου τοῦ πετάσσονται τρακόσια παραπούλια.²³
Τὸ νιν²⁴ ἀντάν²⁵ νά τρώ τὴ γῆν, τρώει τὴ γῆν θαρκέται²⁶
μὰ πάντα κείνον τρώεται καὶ κείνον καταλιέται.
Εἶσαι πολλὰ πιζράντερος,²⁷ ὅμως ἂ θέν²⁸ νά σφάξης
σφάζε τοὺς λῆς²⁹ ποῦ πολεμοῦν ἄλλοῦ ἀρματομένον·
ἐμᾶς μὲ shépa³⁰ ὀφκαίρα³¹ γιατί νά μᾶς πειράξης
ποῦμαστον δίχως ἄρματα, κ' εἰμαστον νεπαμένοι;³²
Τότες ὁ Μουσελλίμ-ἀγάς ἐψηλώσεν τὸ δεῖν³³ του,
κ' εἶδεν τὸν μ' ἓνα δεῖν γλυκύν, κ' ἀνοίει καὶ λαλεῖ του;³⁴
— «Ὅ, τι παθαίν' ὁ ἄθροπος ἐν ποῦ τὴν κεφαλὴν του,
τοῦ βρένμιον³⁵ ποῦ τὸ σπαθὶν ποσπάξερ³⁶ ἡ ζωὴ του'
καὶ σοῦ³⁷ ἂν εἶσαι βρένμιος ποσπάξεις τὴ ζωὴ σου.
— Μούλλωσε³⁸ καὶ κατὰλαβα πριχοῦ νά πῆς τὸ 'πεῖς³⁹ σου
μὲ μάshεσαι⁴⁰ τὴ θάλασσα νά τὴν ἤξηνητήλησης,⁴¹
ἀδικα λόγια μὲ χάννεις κ' ἄρκεῖς⁴² εἰς τὴ δουλειά σου
τὸν ἥλιον μὲ τὸ φύσημαν μπορεῖς νά τὸν ἡσβύσης;
φώναξε τοῦ κελλάτι σου, σάσ' τὴν κρεμασταρά σου⁴³!...»

Γιὰ τὸν ἴδιο ἔθνομάρτυρα Κυπριανὸ ἔγραψε καὶ τὰ θάνατο τετράστιχο
ποῦναι βαλμένο στὴν ἀρχὴ ἀρχὴ τῆς συλλογῆς. Λέει μοναχὸ του τόσα πολλὰ
πράματα ποῦ ἐγκλημα σωστὸ θύτανε ἂν ἔπιαν νά πῶ τὴ σημασίαν του καὶ
νά ξηγήσω τὴν ἀξίαν του :

«Σὺ ποῦ σκοτώθηκες γιὰ τὸ φῶς
σῆκου νά δῆς τὸν ἥλιο,
ξύπνα, νά δῆς τὸ αἷμα σου
πῶς ἐγινε βασιλείο.»

✱

«Ὅπως εἶπα καὶ πιὸ πάνω, τὰ λυρικορωμαντικά δημοσιεμένα τραγοῦδια
τοῦ Β. Μιχαηλίδη, γραμμένα τοῦ περισσότερο στὴν καθαρεύουσα καὶ στὴ μιχτὴ

⁵ Ἀπανεμιά. ⁶ Σζύλλου. ⁷ Ἀλύζημα. ⁸ καὶ ⁹ Ἦσκη, σιγαλήν. ¹⁰ Νά-
μιζες. ¹¹ Κρύβεται. ¹² Εἶναι. ¹³ Σώκαιρη, σύχρονη. ¹⁴ Ἀφανίσκη. ¹⁵ Σκέπη,
προφυλάσση! ¹⁶ Ποῦ τὰ ὕψη. ¹⁷ Θά. ¹⁸ Ὀλους. ¹⁹ Τράγους. ²⁰ Ὅμως ξερε.
²¹ Παχειὰ λέφκη. ²² Λέφκη. ²³ Νέα βλαστάρια. ²⁴ Τάκρο τάλετριον. ²⁵ Ὅταν.
²⁶ Νομίζη. ²⁷ Κακόψυχος. ²⁸ Ἄν θά σφάξης. ²⁹ Τοὺς λαοὺς. ³⁰ Χέρια. ³¹ Ἀ-
δεῖα. ³² Ἀνεπαμένοι, ἡσυχοί. ³³ Τὴ ματιὰ του. Ἀληθινά, τί γλωσσολογικὸς
πλοῦτος; ³⁴ Ἀρχίζει καὶ τοῦ λέει, κυριολεκτικὰ: ἀνοίγει καὶ τοῦ λέει ³⁵ Τοῦ
φρόνιμου. ³⁶ Γλυτώνεται. ³⁷ Καὶ σὺ. ³⁸ Σιώπα. ³⁹ Τὸ λόγο σου. Κατὰ
τὸ *δεῖν*. ⁴⁰ Μὴν ἀγωνίζεσαι, μὴν προσπαθεῖς. ⁴¹ Νά τῆς ἀδειάσης τὸ
νερό, νά βρῆς τὸν πάτο. ⁴² Ἀργεῖς. ⁴³ Φώναξε τοῦ ἐπιστάτη σου, διόρ-
θωσε τὴν κρεμάλα σου».

εἶναι ὁλότελα ἀνάξια προσοχῆς. Τὸ ἴδιο λέμε καὶ γιὰ τ'ἀνέκδοτα τραγούδια τοῦ τοῦ εἶδους τούτου, ὅσα μπόρεσα νὰ βρῶ μέσα στὰ χειρόγραφα τοῦ ποιητῆ, ποὺ ὁ ἄξ. δῆμαρχός μας εἶχε τὴν καλοσύνη σὲ μένα ν'ἀναθέσῃ τὸ ξέταγμά τους.

Καὶ μένει τώρα νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ σατυρικό του ἔργο. Προτίτερα ὁμως θέλω νὰ τὸ ξαναπῶ πῶς ἀπὸ ἀλάεργο τὸ ἔργο του, ἐπικό, λυρικό ἢ σατυρικό, δημοσιευμένο ἢ ἀνέκδοτο, μονάχα κεῖνα τὰ μέρη ξεχωρίζουνε — καὶ σὲ κεῖνα χρωστᾷ κι ὁ ποιητὴς τὴ φήμη του — ὅσα εἶναι γραμμένα στὴν Κυπριώτικῃ μας τὴν ντοπιολαλιά. Γιατὶ ἡ ἀγνὴ ποιητικὴ φλέβα του καὶ τὸ ποιητικό του ταλέντο τὸ ἀτόφιο, ποὺ δὲν τὸ πότισε τὸ χρυσόνερο τῆς παιδείης, μποροῦσε ἄξια νὰ φανερωθῇ μονάχα μέσο τῆς μητρικῆς του γλώσσας, τῆς γλώσσας ποὺ τὴν ἔννοιωθε, ποὺ τὴν μιλοῦσε, ποὺ τὸν ἐσυγκινοῦσε, τῆς γλώσσας τέλος πάντων ποὺ μ'ἀφτίνα ζοῦσε.

Ἡ σάτυρα τοῦ Β. Μιχαηλίδη δὲν εἶναι βέβαια ἡ σάτυρα τοῦ Ἀρχιλόχου ἢ τοῦ Παλαμῆ, ὅπως μᾶς τὴν ἔδειξε στὰ «Σατυρικά Γυμνάσματα» του. Δὲν εἶναι δηλ. ἡ σάτυρα κεινὴ βγαλμένη ἀπὸνα ποιητικὸν πόνο βαθὺ καὶ ποὺ γι' αὐτὸ χτυπάει μὲ τόσο θυμὸ μὰ καὶ μὲ τόσην πίερα κάποτες. Κι ἀκόμα δὲν εἶναι ἡ σάτυρα ποὺ συθέμελα ταράζει τὶς ψυχὰς καὶ φέρνει τὴν ἀναστάτωση, ἡ σάτυρα ποὺ κάνει τὸ στίχο της πυρωμένο σίδερο γιὰ νὰ τὸν τὸν βουτήσῃ στὶς πληγὰς καὶ στὶς σαπύλες... Ὁχι. Ἡ σάτυρά του μοιάζει μὲ τὴ σάτυρα τοῦ Σουρῆ. Μιὰ δεξιοτεχνία στὴ ρίμα, μιὰ ἐξαιρετικὴ ἐφκολία στὰ ράδιασμα τῶν ὁμοιοκατάληκτων στίχων ἀπάνου σὲ θέματα κοινὰ κ' ἐφήμερα. Εἶναι ἡ σάτυρα ποὺ ἀπὸνα κοινωνικὸ ἢ ἄλλο γεγονότο (σὰ λ. χ. ψήφισι νομοσχεδίων, ταξιδία μερικῶν προσώπων, τ' ἀρχιεπισκοπικὸ ζήτημα τῆς Κύπρου) θὰ βγάλῃ καὶ θὰ περιγράψῃ κεῖνο ποὺ φέρνει τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλια. Τίποτις ἄλλο. Δὲν ἀνήκει στὴν Μεγάλῃ Τέχνῃ, γιατί μονάχα ἱκανοποιεῖ τὰ γούστα τοῦ κοσμάκη. Κι ἀνάμεσα ἀκριβῶς στὴν τέτοια σάτυρα τὸ σατυρικό ταλέντο τοῦ Μιχαηλίδη εἶναι ἀξιοπρόσεχτο.

Σάτυρές του τέτοιου εἶδους βρῆκα πολλές ἀνέκδοτες. Μὰ ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ τέτοιου του ταλέντου καὶ τὸ σπουδαιότερο σατυρικό του ἔργο βρίσκεται στὴ σατυρικὴ του φημερίδα «Διάβολος», ποῦ βγαξε δὴ καὶ κάμποσα χρόνια, καὶ ποὺ δὲ βαστάχτηκε παρὰ λίγους μονάχα μῆνες.

Οἱ καλύτερες σάτυρές του εἶναι οἱ ἄγραφες. Καμωμένες κι ἀφτὲς στὴν ντοπιολαλιά μας, ποὺ τοῖδινε πάντα ὀλιζὸ ζωντανότερο κι ἀληθινότερο καὶ στοιχεῖα πιὸ πλαστικὰ καὶ παραστατικὰ — γιατί πάντα ἡ σάτυρα θέλει μιὰν ξεχωριστὴ ζωντάνια λεχτικὴ καὶ παραστατικὴ, ποὺ μονάχα ἡ μητρικὴ γλώσσα τὴν δίνει — μὲ χιούμορ καὶ σατυρικὴ διάθεση μοναδική, ἔχουν μέσα τους ἄφτοτα χυμένα τ' Ἀριστοφανικὰ ἀνοιχτόλογα. Πολλὲς φορὲς μάλιστα ξεπερνᾶνε κάθε λεχτικὸ ὄριο... Κ' εἶναι περιέργη μιὰ τέτοια του μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Ἀμολόητος», ποὺ θυμᾶμαι τώρα πῶς μέσα της βρῆκα μιὰν εἰκόνα, ποὺ κάποιον ἀνάλογό τῃ ἀνάντησα καὶ στὴν «Divina Comédia» τοῦ Ντάντε, ποὺ ὁ ποιητὴς μας οὐτ' ἀκουστὰ κάνε θὰ τὴν εἶχε. Τί τὰ θέλετε ὁμως. Ἀπὸ τὴν τέτοια λογῆς σάτυρα τ' ἀνοιχτόλογο εἶν' ἀπαραίτητο. Καταντάει τὸ πιὸ ζουμερό της μέρος! Ὁ Ἀριστοφάνης κατιτὶς τὸ πολὺ μεγάλο ἀπὸ τὴν αἰωνιότη του χρωστáει ἀνατίβολα σ' αὐτὸ κ' οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι τὸ βρῆσκαν ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς σατυρικῆς τέχνης, ὅταν βλέπανε, δίχως τὴ γελοία νεώτερη σεμνοτυφεία, τὶς σατυρικὰς του κομωδιὰς.

Μερικά ανέκδοτα τραγούδια του Μιχαηλίδη σατυρικά και λυρικά βρήκα και σε μία σειρά γραμμάτων του σταλμένων το 1883 στο φίλο του κ. Μιχ. Μιχαηλίδη ότα σπούδαζε στο Βερούτι και στη Σμύρνη, και πού πολύ έβγε- νικά ο δέφτερος μου τὰ παραχώρησε. Είναι όλα γιομάτα άπόνια χιούμορ θαμάσιο και πολύ συχνά οί σπιθοβολίες του σατυρικού του πνεύματος τὰ στολίζουσε. Κάποτες πάλι πέφτει στη σοβαροσύνη κι άπλά κι άπροσποίητα φιλοσοφεί.

Μέσα σ' άφτά άπάντησα κ' ένα τραγούδι, πού πολύ μ' άρεσε. Στο «Φι- λολογικό Μνημόσυνο», πού διοργανώσαμε για τή μνήμη του και πού σ' άφτό για τò γνωστό του έργο μίλησε ο λόγιος διεφτυντής της «'Αλήθειας» κ. Μ. Δ. Φραγκούδης και για τ' ανέκδοτό του έργο είπα και γώ λίγα λόγια, για νά πώ τò τραγούδι τούτου χρειάστηκε νά κάνω άλάεερο πρόλογο, πού δέ βρίσκω άνώφελο νάν τόν αντιγράψω κ' έδώ: «'Απόνια άλλο του γράμμα παίρνω ένα χωριστό τραγούδι, γραμμένο ύστερ' άπό τò σεισμό πού γίνηκε στη Λεμεσό τή βδομάδα της Τυρινής τού 1883. Δέ μπορεί κανείς νάν τò πη σάτυρα, άν και στο βάθος βρίσκεις κρυμμένη λιγάκι τή σατυρική διά- θεση. Είναι πώτερο ένα έμπρεσιονιστικό κομμάτι. 'Αλλά, κι άσυνείδητα ίσως, ο ποιητής μäs δείχνει τή δύναμη τού γυναικήσιου πόθου, άγνάντια σ' όλα τά πάθια και τίς φουρτούνες της ζωής και σ' άφτόν άκόμα τò θάνατο, πόθου, πούναι άναφιβόλα ή άρχαιότερη πηγή κάθε Δημιουργίας. Μέσα του έχει δυο τρία άνοιχτόλογα, μäs βρίσκω πώς δέ θά ξημιωθ ή καθόλου ή ήθικη τών άκροατάδω μου άν είπωθουν. Και πρέπει, μου φαίνεται, και τώρα νά ξαναφαναχτή ή χιλιοειπωμένη άλήθεια' στην Τέχνη γενικά τίποτα τò γυμνό και τò άισχρό δέν ύπάρχει. «Μόνο, ό,τ' είναι άσκημο είναι κι άνή- θικο», φώναξε ο Έγγλέζος νεοαισθητικός, ο 'Όσκάρ Ουάιλντ. Και στην Ποίηση σήμερα, πούναι στηριγμένη άπάνου στις άληθινές και ζωντανές θεω- ρίες τού μεγάλου Νίτσε, βασιλέβει πέρα ως πέρα, τò «Διονυσιακό μεθύσι» κι ο «'Ηδονισμός ή 'Απολλωνισμός». 'Η «γενετήσια όρμή», ή πιό μεγάλη άλήθεια της ζωής όλων τών έποχών, δίνει στη σημε- ρινή Ποιητική Τέχνη τήν πιό είλικρινή έμπνεψη. Κ' ή δική μας Νεοελλη- νική Ποίηση ξεσκαλωθήκε πιά έφτυχώς άπό τ' άνυπόφορα δεσμά τού υπερ- ρωμαντισμού και μέ δυο άπό τούς πιό μεγάλους της ιεροφάντες, τόν 'Αγγε- λο Σικελιανό και τόν Κώστα Βάρναλη, στρέφεται σήμερα στο καινούργιο «τ' Απολλώνιο φώς», πούναι όμως σύγκαира και τò πέρκαλλο φώς της παλιάς όμορφιάς. Κι άκόμα όλοι οί μεγάλοι συγγραφάδες, άπό τόν Όμηρο ίσαμε τόν Σαίξπηρ, δέν περιόριζαν τίς έκφρασές τους, γιατί δέ χτυπούσανε πάνω στη λεχτική σεμνοτυφία τών συρόνων τους ή και τών κατοπινών τους. 'Ως τόσο όμως, βλέπω πώς κάμποσο ξεμάκρηνα άπό τò θέμα μου. Δίχως λοιπόν άλλα δικαιολογητικά σās λέω άλάεερο τάμαρτωλό τραγούδι, ζητώντας τή συχώρεσή σας και για μένα και για τή μνήμη τού ποιητή:

«Φέτι¹ μēs τēs τυρινάδες ποιχεν μāsες και παιχνίδια,
έπαιξεν κ' ή γή ταούλλιν² κι έχορέψασιν τὰ σπίτια,
κι ήτουν και πορνόν³ άκόμα κι οί περίτου⁴ έκοιμοούνταν,
κι ότι κι άρχινουν⁵ τὰ σπίτια κι έχορέψασιν κι έκοιούνταν⁶

¹ Φέτος. ² Θορυβώδικο Τούρκικο όργανο, μεγάλο ταμπούρλο. ³ Πολύ πρωϊ. ⁴ Οί περισσότεροι. ⁵ Και μόλις άρχισαν. ⁶ Έκουνιόντουσαν.

ἐβουρουσαν⁷ οὔλοι καὶ οὔλες ὅξω μὲ τὰ νυχτικά τους,
 ποῦ τὸ φόβον τους ἐλάλεν τρίκκι τρίκκι ἢ καρδιά τους.
 Νὰ ἴσουν νὰ ἐν δῆς,⁸ Μιγάλη, τὲς φτωχίες τὲς κοπελλοῦδες,
 ἐθελες νὰ δῆς κουτάλες⁹ καὶ βιζούδια καὶ ζαμποῦδες,
 πούθελες νὰ πῆς, Θεέ μου, ἄφης με νὰ τὰ δαγκάσω,
 νὰ τὰ φάω, νὰ χορτάσω
 γιὰ νὰ μοῦ διαβῇ ὁ καμὸς
 καὶ ἄς μὲ φάῃ ὁ σεισμὸς !...»

Γιὰ τὸ ποίημα τοῦτο καὶ τὸν πρόλογο ποῦκἀνά μοῦ ριχτήκανε ὕστερα οἱ ἠθικολόγοι τῆς πόλης μας, χαρακτηρίζοντάς με ἀνήθικο, ἔκφυλο καὶ ὡς τὸν αἴτιο τῆς ἀνηθικότητος τῆς κοινωνίας μας !... Ο ! mores !

✱

Ἄφτὸς εἶναι σύντομα-σύντομα ὁ ποιητής, ποῦ τὸ θάνατό του κλαίει τόρα ἀλάεργο τὸ Νησί μας. Δὲν τὸν τιμοῦμε βέβαια σὰ μεγάλο ποιητή. Ὅχι. Τιμοῦμεν ὅμως σ' ἄφτόνε μιὰν ὀλότελη ἀγνή καὶ καθάρια ποιητικὴ φλέβα, ποῦ μὲ τὴ δύναμη τῆς παιδείας καὶ μὲ τὴν ἐπίχρητη γνώση θὰ γινότανε ἴσως ἓνα ὀρμητικὸ καὶ θαυμαστὸ ποιητικὸ πλατιοπόταμο. Καὶ θυμᾶμαι πάντα, ὅσες φορὲς τονὲ σκεφτῶ, τὰξίωμα τοῦ Ὁράτιου : «Poeta nascitur, non fit...»

ΛΕΜΕΣΟ (ΚΥΠΡΟΣ), ΓΕΝΝΑΡΙΟΣ 1918.

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΜΑΣ ΤΕΧΝΗ.

Ἀπὸ καιρὸ λογαριάζω νὰ γράψω κατὶ γιὰ τὴ σύγχρονη Νεοελληνικὴ μας ποίηση καὶ δῆγημα. Τὸ κατὶ ὅμως ἀφτό, ποῦ τῶχστε τόρα μπροστά σὰ μᾶτια σας, πρέπει, μοῦ φαίνεται, νὰ ξηγηθῇ καλεῖτερα. Οὔτε νιοζουμέντα, οὔτε λόγια καὶ κρίσεις μ' ἀξίωση ἀπόλυτης ἀλήθειας. Ἀπλούστατα, κάποιες διζές μου, ἀτομικὲς παρατήρησεις καὶ κάποιες πολὺ ὑποκειμενικὲς ἐντύπώσεις καὶ σκέψεις, σύντομα καὶ γενικὰ γραμμένες. Τὸ ξαναλέω ἔγραψα δόχως καμὶαν ἀξίωση. Μονάχα περήφανος θᾶμουνα κ' ἡ κρυφὴ ἐλπίδα μου θὰ λάβαινε σάρκα καὶ ὅστᾳ, ἂν κάποιοι ἄλλοι τρανότεροί μου καὶ δασκάλοι μου, προσέχανε τἀνάξιά μου γραφτὰ καὶ κινήμενοι ἀπ' ἀφτὰ λέγανε τὴ γνώμη τους γιὰ τὰ ἴδια ἀκριβῶς ζητήματα ποῦ μιλάνε καὶ τοῦτα. Γιατὶ ἔχω τὴν ιδέα πὼς ἡ σύγκαιρή μας Νεοελ. Ποίηση καὶ τὸ τωρινὸ Ἑλλήν. Δῆγημα δὲν ἔχουνε προσεχτὴ ἀκόμα ὅσο τοὺς ἀξίζει. Δὲν κριθῆκανε καὶ δὲν ἐχτιμηθῆκανε ἄξια καὶ πούθενά ἐγὼ τοῦλάχιστο δὲν εἶδα νὰ γράφονται οἱ αἰτίες τους κ' οἱ πηγές τους. Δηλαδή, μᾶλλα λόγια θέλω νὰ πῶ πὼς μᾶς λείπει μιὰ ἐνσυνείδητη μελέτη κ' ἐχτίμηση τοῦ τωρινοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τῆς περιτριγυρίᾳς μας. Εἶναι πᾶ καὶροὺς οἱ ἄξιοί μας νὰ καταπιαστοῦνε τὸ θέμα τοῦτο. Δὲν ἀφιβάλω πὼς τ'ἀγαπημένα μου «ΓΡΑΜΜΑΤΑ» μὲ χαρὰ τους θὰ δεχτοῦνε κάθε τέτοιο δημοσίημα. Κι ἂν τὰ σύντομά μου τοῦτα λόγια χρησιμέψουνε γιὰ τὸ σκοπὸν ἀφτό σὰ μι' ἀφορμή, δὲν ξέρω ἀληθινά, τότε τί μεγαλεῖτερο πρέπει νὰ περιμένω...

✱

Πρὶ νὰ μπῶ στὸ κύριο μου θέμα πρέπει νὰ πῶ δυὸ γενικὰ πράγματα, ποῦ τὰ βάζω ὡς ἀξιώματα :

1) Καὶ τὰ δικὰ μας κοινωνικὰ φαινόμενα ἀκολοιούθησαν κάπως, ἂν καὶ

⁷ Τρέχανε. ⁸ Νᾶσουν νᾶβλεπες. ⁹ Μπράτσα.